

Hora est! Vlaams-Nederlandse samenwerking op het gebied van cultureel erfgoed

In mei 2006 kondigde de Vlaamse openbare omroep aan dat zij werkt aan een nieuw crossmediaal programma: *De monumentenstrijd*. Met een reeks documentaires op tv, een uitgebreide website en verschillende radioprogramma's wil de omroep het publiek mobiliseren en sensibiliseren voor het Vlaams onroerend erfgoed. Vijftientig monumenten die aan restauratie toe zijn, worden aan de kijker voorgesteld. Het project dat na een afvallingskoers uiteindelijk als winnaar wordt gekozen, mag rekenen op restauratie. De grote finale vindt plaats in februari 2007.

De monumentenstrijd is een nieuw teken van de verhoogde aandacht voor erfgoed die in Vlaanderen sinds enkele jaren merkbaar is. In verschillende steden en gemeenten zijn erfgoedcellen actief, de Erfgoeddag kent veel succes, net als de Open Monumentendag, en tal van organisaties werden opgericht om het erfgoedveld in goede banen te leiden. Het VCM (Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg vzw), dat zich tegenwoordig ook "Contactforum voor erfgoedverenigingen" laat noemen, bestaat al sinds 1993. Het is een netwerk van meer dan tweehonderd erfgoedverenigingen in Vlaanderen en Brussel. Erfgoed Vlaanderen, dat een jaar later uit de startblokken schoot, zet zich in voor het bedreigde onroerende erfgoed in Vlaanderen. De instelling beheert en ontsluit momenteel dertien monumenten. Eind 1998 werd het Vlaams Centrum voor Volkscultuur in het leven geroepen, het steunpunt voor erfgoedverenigingen dat zich richt op immaterieel en oraal erfgoed en de (studie van) cultuur van alledag in Vlaanderen. Op 1 januari 2002 begon de Culturele Biografie Vlaanderen vzw aan zijn activiteiten, op zijn beurt het steunpunt voor archiefinstellingen, bewaarbibliotheken, documentatiecentra, erfgoedcellen en musea. Twee jaar later werd het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed opgericht. Deze wetenschappelijke instelling, die ressorteert onder de afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse overheid, verricht geïntegreerd onderzoek wordt naar het archeologisch, monumentaal en landschappelijk erfgoed in Vlaanderen. Monumentenwacht vzw is dan weer een initiatief van de Koning Boudewijnstichting (met de steun van de Nationale Loterij) en de Vereniging van Vlaamse Provincies dat gesteund wordt door de vijf Vlaamse provincies en de Vlaamse overheid. Monumentenwacht, opgericht naar Nederlands voorbeeld, helpt de eigenaar of de beheerder van een gebouw in zijn opdracht het gebouw in stand te houden of te herstellen. En naast deze overkoepelende of dienstverlenende organisaties zijn er nog honderden kleine en lokale verenigingen die zich inzetten voor erfgoed, of dat nu roerend of onroerend is.

Gelukkig wordt er sinds kort digitale klaarheid geschapen in het bonte lappendeken dat de Vlaamse erfgoedsector is. Op de website www.erfgoedverenigingen.be zijn de spelers in het erfgoedveld geïnventariseerd. Je kunt er niet alleen vrij zoeken naar een erfgoedvereniging, maar ook een lijst van verenigingen opvragen aan de hand van een plaats, sector, thematisch trefwoord of dienst. Eind 2005 werd de Erfgoedsite (www.erfgoedsite.be) voorgesteld, een handige en toegankelijke algemene portaalsite voor wie iets te weten wil komen over de erfgoedsector in Vlaanderen of over het Vlaamse erfgoed zelf. Er zijn vier ingangen waarlangs je het rijke Vlaamse erfgoedleven verder kunt gaan ontdekken: mensen, dingen, verhalen en plaatsen. De website Onroerend Erfgoed (www.onroerenderfgoed.be), nieuw sinds het voorjaar van 2006, bundelt dan weer informatie van de twee overheidsdiensten en de vier vzw's die zich in Vlaanderen met onroerend erfgoed bezighouden.

Deze digitale ontsluiting van het Vlaamse erfgoedlandschap gebeurt in de geest van het door het Vlaams Parlement goedgekeurde Erfgoeddecreet uit 2004. (1) Dat decreet hanteerde niet alleen een nieuwe, veel bredere erfgoeddefinitie, het vroeg ook aan de erfgoedorganisaties om evenveel aandacht te schenken aan de publieke ontsluiting van het erfgoed als aan de inventarisatie en de conservatie ervan. Dat dit een zinvolle vraag was, blijkt onder meer uit het rapport *Cultureel erfgoed Vlaanderen-Nederland. Aanzet tot discussie*, dat de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (CVN) heruitgaf in maart 2006. (2) Dat rapport brengt de bestaande samenwerkingsvormen in kaart die er op het vlak van erfgoed bestaan tussen Nederland en Vlaanderen. Het duidt ook enkele hinderpalen aan die samenwerking bemoeilijken. Eén daarvan is de ondoorzichtige structuur van het Vlaamse erfgoedveld: "Indien organisaties tot een samenwerking willen komen, dan blijkt het werkveld erg slecht te weten tot wie het zich moet richten. De structuren zijn niet gekend, of men weet niet tot wie het zich moet richten." (3) Uit het onderzoek dat voor dit rapport uitgevoerd werd, blijkt ook dat "het belangrijkste werktuig bij het opsporen van contacten [over de grens, BVdS] het internet is". (4) De nieuwe websites maken concrete samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland op het vlak van erfgoed dus heel wat haalbaarder.

Het genoemde rapport was het eerste wapenfeit van het erfgoedproject dat het CVN in 2003 opstartte. De commissie besloot toen in de periode 2004-2006 te onderzoeken hoe de samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen op het gebied van cultureel erfgoed versterkt kon worden. Daartoe werden vier werkgroepen opgericht, waarin vertegenwoordigers zitting hadden van de betrokken instellingen en verenigingen, van de academische wereld en van de overheid: een werkgroep rond opleiding en vorming, een werkgroep rond ontsluiting en

publieksbereik, een werkgroep rond onroerend erfgoed en een rond roerend erfgoed. Ter oriëntatie van deze werkgroepen werden twee rapporten opgesteld: de reeds genoemde *Aanzet tot discussie* en het rapport *Immaterieel cultureel erfgoed Vlaanderen-Nederland*.

Volkscultuur en alledaagse historische cultuur in Vlaanderen en Nederland in het begin van 21ste eeuw. (5) In de loop van 2004 en 2005 kwamen de werkgroepen enkele keren samen. Zo organiseerde de werkgroep ontsluiting en publieksbereik op 15 juni 2005 een themadag over de digitalisering van erfgoed in Nederland en Vlaanderen, waarvan achteraf een verslagboek werd gemaakt. (6) De discussiepunten en aanbevelingen van alle vier de werkgroepen, die openbaar gemaakt werden op een grote slotconferentie op 17 maart 2006 in de Tweede Kamer in Den Haag, werden ter voorbereiding van die conferentie gesynthetiseerd in een publicatie. (7) Daarin staat te lezen waarover gediscussieerd werd binnen welke werkgroep.

De werkgroep roerend erfgoed boog zich over vijf thema's: collectiemobiliteit, een museumkaart, erfgoed en criminaliteit, internationale profilering en de Unesco. Voor elk van deze vijf onderwerpen formuleerde zij een aanbeveling voor de Vlaamse en Nederlandse overheden. Zo suggereert de werkgroep dat Vlaanderen en Nederland samen een regeling moeten uitwerken om grensoverschrijdende collectiemobiliteit te vergemakkelijken. Nu zijn er te grote verschillen tussen het Vlaamse en het Nederlandse systeem en is het door de hoge verzekeringskosten ontzettend duur om Vlaams kunstbezit in Nederland te tonen en omgekeerd. Een zogenaamde indemniteitsregeling – een regeling waarbij de staat zich gedeeltelijk of volledig garant stelt voor de financiële schade die door collectiemobiliteit veroorzaakt wordt en waardoor verzekeren dus overbodig wordt – zou hier soelaas kunnen bieden. Vlaanderen en Nederland moeten dit dan ook samen aankaarten op Europees niveau.

Het dossier van een gezamenlijke Vlaams-Nederlandse museumkaart is erg complex. In Nederland bestaat zo'n kaart al lang, in Vlaanderen nog niet. Eventueel zou Vlaanderen naar het voorbeeld van Nederland een eigen museumkaart kunnen ontwikkelen. En ook al werden er al voorbereidende gesprekken gevoerd tussen de Vlaamse en de Nederlandse organisaties, een echte Vlaams-Nederlandse museumjaarkaart blijft vrij moeilijk liggen. De Vlaamse musea functioneren immers ook in een Belgische context, waar ze gelinkt zijn aan Brusselse en Waalse musea. Toch hoopt het CVN dat er inspanningen gedaan worden om zo'n Vlaams-Nederlandse museumkaart op termijn mogelijk te maken.

De problematiek van erfgoed en criminaliteit – kunstroof, zeg maar – speelt natuurlijk veel ruimer dan alleen in Vlaams-Nederlandse context. Dat neemt niet weg dat de bevoegde diensten in Vlaanderen en Nederland op dit vlak hun samenwerking kunnen intensifiëren. Als

die samenwerking succesvol blijkt, kan ze ook overgenomen worden door andere landen, meent het CVN.

Wat de internationale profilering van Vlaanderen en Nederland betreft, is het van heel groot belang dat zij zich op buitenlandse fora gezamenlijk presenteren en dat zij daar gezamenlijke standpunten innemen. “De Lage Landen” zijn wereldwijd bekend voor hun kunstrijsdom. Vlaanderen en Nederland moeten van die bekendheid gebruik maken.

De laatste aanbeveling van de werkgroep roerend erfgoed luidt dat Vlaanderen en Nederland ook in de Unesco, die recent nog een conventie over immaterieel erfgoed goedkeurde, gezamenlijk moeten optreden. De Unesco-commissies in Nederland en Vlaanderen moeten permanent met elkaar in contact blijven en met één stem een gezamenlijk standpunt verdedigden in de Unesco-vergaderingen.

De werkgroep onroerend erfgoed concentreerde zich op vier aandachtspunten: de financiering van de monumenten- en landschapszorg, herbestemming, handhaving en vrijwilligerswerk. Het CVN beveelt aan dat de financieringsvormen voor restauratie en onderhoud van monumenten in Nederland en Vlaanderen grondig met elkaar vergeleken worden. In Nederland bestaan er bijvoorbeeld veel meer alternatieve financieringsvormen voor het restaureren en onderhouden van monumenten. Vlaanderen heeft dan weer een gedetailleerd premiestelsel voor landschapsbescherming. Beide landen kunnen hier van elkaar leren. Dat geldt ook voor de herbestemming van monumenten, al is het op dit gebied wat meer eenrichtingsverkeer. In Nederland is daarover immers al meer denkwerk verricht dan in Vlaanderen, dat zich door het Nederlandse voorbeeld kan laten inspireren.

De handhaving van monumenten – ervoor zorgen dat ze in goede staat blijven – is wettelijk nog niet zo stevig onderbouwd in Nederland. In Vlaanderen is dat wel het geval, maar in de praktijk wordt wie zich aan zijn onderhoudsplicht onttrekt er nauwelijks gesanctioneerd. Er moet dus gewerkt worden aan een nieuwe aanpak, en dat kunnen Vlaanderen en Nederland best meteen samen doen, meent het CVN.

Erfgoedzorg, ten slotte, is zowel in Nederland als in Vlaanderen vaak een zaak van vrijwilligers. In haar vierde en laatste aanbeveling suggereert de werkgroep onroerend erfgoed dan ook dat beide landen same zouden bestuderen welke maatregelen ze kunnen nemen opdat vrijwilligers geen sociaal of financieel nadeel zouden ondervinden van hun inzet.

De derde werkgroep, die zich bezighield met opleiding en vorming, focuste op drie onderwerpen: de afstemming van erfgoedopleidingen en beroepsprofielen, onderzoek, studie- en vormingsdagen en ten slotte erfgoededucatie. In de eerste plaats beveelt zij aan een overzicht te maken van de bestaande erfgoedopleidingen in Vlaanderen en Nederland. Zo’n

overzicht bestaat nog niet, en is onmisbaar om zicht te krijgen op de behoeften van het veld. Daarnaast is het van belang dat studenten gestimuleerd worden om opleidingen die in Nederland niet bestaan en in Vlaanderen wel, of omgekeerd, in het buurland te gaan volgen. Voorts dreigen sommige erfgoedopleidingen ten onder te gaan in de Bachelor-Masterhervormingen. Er moet voor gezorgd worden dat deze opleidingen kunnen blijven bestaan. Dat geldt ook voor sommige bedreigde ambachten – bepaalde specialismen op het gebied van kunstrestauratie bijvoorbeeld. Die moeten beschermd worden, vindt het CVN.

Wat onderzoek en studie- en vormingsdagen betreft, moeten organisaties volgens het CVN gestimuleerd worden deelnemers en verenigingen uit het andere land bij de eigen organisatie te betrekken. Op dit vlak kan het Vlaams-Nederlands huis deBuren in Brussel een rol spelen als doorgeefluik voor informatie en als gastheer.

Op het gebied van erfgoededucatie vraagt het CVN ten slotte dat er op alle onderwijsniveaus aandacht besteed zou worden aan erfgoed, speciaal bij jongeren onder de elf jaar. Daarnaast moet erfgoededucatie ook structureel verankerd worden in de lerarenopleiding. Het spreekt vanzelf dat Vlaanderen en Nederland ook succesvolle praktijkvoorbeelden met elkaar zouden kunnen uitwisselen.

De vierde en laatste werkgroep hield zich bezig met publieksbereik en ontsluiting. De groep formuleerde aanbevelingen in verband met digitalisering, websites en tijdschriften. Het digitaliseren van cultureel erfgoed is een heikele aangelegenheid. Er zijn vele digitale standaarden die niet altijd met elkaar compatibel zijn, en het ene programma is zinvoller voor één specifieke sector dan voor een andere. Om ervaringen in verband met digitalisering uit te wisselen, suggereert het CVN een structureel overlegplatform over digitalisering op te richten voor Nederlandse en Vlaamse erfgoedverenigingen. Daarnaast vindt het CVN dat de “Art and Architecture Thesaurus”, een Nederlands-Vlaams project waarin standaard terminologielijsten uit het Engels worden vertaald, voortgezet moet worden.

Soortgelijke erfgoedorganisaties in Vlaanderen en Nederland moeten ernaar streven een gezamenlijke website te maken, vindt het CVN. Als dat niet lukt, kunnen ze wel opmaak en stramien van elkaar overnemen, of ten minste via koppelingen naar elkaar verwijzen.

Ook tijdschriftredacties moeten ernaar streven een blad te maken dat zowel voor Nederlanders als Vlamingen interessant is. Om dit soort samenwerking te stimuleren, beveelt het CVN aan een fonds op te richten waar grensoverschrijdende erfgoedpublicaties terecht kunnen voor subsidiëring.

In de middagsessie van de slotconferentie op 17 maart werd elk van deze aandachtspunten kort toegelicht door iemand uit het veld. Eerder die dag waren de

aanbevelingen van elke werkgroep al kort bediscussieerd in workshops. Het belangwekkendste feit op de conferentie waren vooral de reacties die de Vlaamse minister van Cultuur en de Nederlandse staatssecretaris voor Cultuur bij monde van hun vertegenwoordigers lieten optekenen. Zij engageerden zich voor hun doen redelijk concreet om de aanbevelingen die het CVN formuleerde ter harte te nemen. Judith van Kranendonk, die sprak in naam van haar overste Medy van der Laan, merkte op dat de aanbevelingen goed aansluiten op de beleidsagenda van haar staatssecretaris. Jos van Rillaer, vertegenwoordiger van Vlaams minister Bert Anciaux, somde enkele concrete punten op uit de aanbevelingen van het CVN waar samenwerking met Nederland tot goede resultaten zou kunnen leiden. De intenties waren dus goed, maar Fons Asselbergs, gewezen directeur van Rijksdienst voor Monumentenzorg en voorzitter van de conferentie, deinsde er in zijn slotrede niet voor terug de bewindslieden nog eens nadrukkelijk op hun plichten te wijzen. De samenwerking kan beter, berispte hij hen. Vele ngo's en vzw's uit Vlaanderen en Nederland werken veel makkelijker en evidentier samen dan hun overheden. Vlaanderen heeft Nederland onlangs als een prioritair partnerland omschreven, en dat is een goede zaak. Alleen, zei Asselbergs, zou Nederland net hetzelfde moeten doen met Vlaanderen. Dat zou een enorme energieversterking betekenen voor de Vlaams-Nederlandse samenwerking. Asselbergs spaarde de roede dus niet, maar eindigde zijn toespraak – terecht, na een dag waarop Vlamingen en Nederlanders een hele dag met elkaar hadden gepraat en overlegd - met optimisme en aanstekelijk voluntarisme: “Hora est! De tijd is rijp! It's in the air! Buren slopen beiden hun tuinmuren en ervaren dat als een verruiming van hun vergezicht.”

Hij kon het niet juister formuleren, want inderdaad: de tijd is rijp. Het is van groot belang dat nu, juist op het moment dat de erfgoedsector in Vlaanderen volwassen begint te worden, meteen ook over de tuinmuur naar het noorden gekeken wordt. De vele jonge mensen die de nieuwe Vlaamse erfgoedinstellingen bevolken, moeten het als een vanzelfsprekendheid ervaren zich te informeren bij en overleg te plegen met hun Nederlandse collega's, en velen onder hen doen dat al. De CVN-conferentie van 17 maart liet alvast zien dat de persoonlijke contacten in het veld vriendschappelijk, ja zelfs hartelijk zijn, en dat er aan beide kanten van de grens veel goede wil aanwezig is. Als de beleidsverantwoordelijk hun uitgesproken intenties ook waarmaken, zal de kloof tussen “Vlaams” en “Nederlands” erfgoed gauw een stukje kleiner worden. En dan kan er misschien werk gemaakt worden van een Vlaams-Nederlandse *Monumentenstrijd*.

Bart van der Straeten

Noot

- (1) Wie meer wil weten over het Vlaamse erfgoedbeleid voor en na het Erfgoeddecreet, kan het volgende artikel lezen: PASCAL GIELEN & RUDI LAERMANS, “De stille ‘vererfgoeding’ van Vlaanderen. Over het Vlaams cultureel erfgoedbeleid en zijn effecten”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 48 (2005), nr. 5, pp. 691-707.
- (2) COMMISSIE CULTUREEL VERDRAG VLAANDEREN-NEDERLAND, *Cultureel erfgoed Vlaanderen-Nederland. Aanzet tot discussie*, Brussel, 2005, 29 p.
- (3) *Aanzet tot discussie*, p. 24.
- (4) *Ibidem*.
- (5) ROB BELEMANS, MARC JACOBS, YASMINE WORTMANN, *Immaterieel cultureel erfgoed. Volkscultuur en alledaagse (historische) cultuur in Vlaanderen en Nederland in het begin van de 21ste eeuw*, Brussel, CVN, 2005, 72 p.
- (6) COMMISSIE CULTUREEL VERDRAG VLAANDEREN-NEDERLAND, *Digitalisering van erfgoed Nederland-Vlaanderen*, Brussel, 2005, 108 p.
- (7) COMMISSIE CULTUREEL VERDRAG VLAANDEREN-NEDERLAND, *Cultureel erfgoed Nederland-Vlaanderen. Synthese voorbereiding conferentie 17 maart 2006*, Brussel, 2006, 64 p.